

Hódít az Esterházy-gyűjtemény

Nincs ok aggodalomra, mire indul a szezon a fraknói várban, s áprilisban nyit az Ősgaléria, ismét a helyükre kerülnek a gyűjtemény most éppen Franciaországban vendégeskedő darabjai – nyugtat meg Stefan Körner, az Esterházy Alapítvány művészeti vezetője. Nem akármilyen kiállításról, igaz, nem is akármilyen kincsekről van szó! A Párizshoz közeli Versailles királyi lakosztályában megrendezett ezüstbútor-kiállítás legparádésabb darabja a fraknói Esterházy Ősgalériából ideszállított nevezetes – jó 450 kg-os – ezüstasztal, de a tárlaton a feltörekvő magyar nemesi család több más hivalkodó berendezési tárgya, tükre és órája is látható. Valamennyi nemesfémből készült, amelyen ugyancsak jól mutat a pipere – és az étkészlet. Jó társaságban vannak: a láthatóan nem a mindennapi használatra készült tárgyak annak idején a királyi és hercegi családok hatalmának, vagyonának, fényűző életmódjának bizonyítékaként szolgáltak. A XVII. században Versailles volt az irigység tárgya. XIV. Lajos mázsás, csillogó ezüst lakberendezési tárgyait utánozta mindenki, akinek egyáltalán eszébe juthatott ez a versengés. Az utóbbiak közé tartozott a még éppen csak a hercegek sorába emelkedett Esterházy Pál. A magyar nádor a Habsburgoknak tett szívessége révén (1687-ben) jutott a címhez, amellyel az addig kicsiny nemesi család megindult felfelé.

Ma Fraknó vára, és az Esterházy Alapítvány büszkélkedhet a legnagyobb épen maradt ezüstbútor-gyűjteménnyel. Másutt, Franciaországban és Dániában az ezüstbúto-

rok nagy részét beolvastották, a nemesfémből pénzt vertek, amikor a szükség – többnyire a hadviselés – azt megkívánta. Az Esterházyak azonban nem lévén uralkodó család, nem háborúztak, így a 2006-ban a nagyközönség előtt is megnyitott kincseskamrában érintetlenül megmaradt a 32 darabos gyűjtemény. Ennek ékessége, a David I. Schwestermüller augsburgi ötvösmester által 1665-ben készített asztal, abban tér el a Versailles-ban kiállított hasonló bútordaraboktól, hogy még annyira sem nevezhető használati tárgynak, mint azok. Az asztallapon a domborművek, a jelenetek egy centiméter sima felületet sem hagytak, így azon még egy pohár sem állhat meg. A fraknói tárgyak jó társaságba kerültek: az angol és a dán királynő tulajdonában lévő ezüstbútorok éppúgy láthatók a kiállításon, mint a hannoveri ház, és a Kreml gyűjteményéhez tartozó darabok, augsburgi, bécsi mesterek munkái.

Ez az ezüstbútorok első külföldi bemutatkozása. Ugyancsak mostanában indult világkörűli hódító útjára – Rómába, illetve a szintén franciaországi Compiègne kastélyába – a művészeti gyűjtemény több más büszkesége is. A budapesti, igen jelentős

Az ezüstbútor Fraknó várában

Komorán és méltóságteljesen magasodik a burgenlandi Mattersburg (Nagymarton) fölé Fraknó (Forchtenstein) vára, ahogyan Goethe nevezte „az Esterházy tündérvilág” talán legjellegzetesebb barokk darabja. A XIII. században a Rozália-hegység nyúlványára épített határvár a törökellenes háborúkban jól védelmezte a nyugatot. A XVII. század óta az Esterházy család tulajdona, sokáig székhelye, amely századok óta e kiemelkedő jelentőségű hercegi család műgyűjteményének őrzője. Egyéves tudományos kutatás és 15 restaurátorcsapat háromévi munkája eredményeként ismét a régi barokk pompában ragyogó termekben nyílt meg a dinasztia ősgalériája. Az állandó kiállítás saját tulajdonú tárgyak révén nyújt betekintést a család történetébe. Harminc életnagyságú festmény segíti a családfa

megértését, melyet nem csak a legendás alapítóig, Estoras-ig vezetnek vissza, hanem Attiláig és a honfoglalás hercegeiig. Sőt: a barokk történetírás szokása szerint fantom-ősökkel is kiegészítik azt. Különlegesség a – szintén az elődök közé sorolt – III. Vlad Tepes-t, Drakula grófját ábrázoló festmény. Az Esterházy Miklós gróf gyermekeiről 1618-ban készült képek a

magyar képzőművészet legrégebbi gyermekportréi. A felsorolhatatlanul gazdag – mintegy 300 kiállított tárgyat számláló – tárlat színhelye, maga a vár is megér egy látogatást. A kastélyszerű belső kiképzés, az allegorikus figurákat ábrázoló falfestmények, az eredeti barokk ajtók tucajtjai, s az építészeti megoldások mind a XVII. század gazdagságát tükrözik.

kiállításról sem feledkeztünk meg, csak hát kérdés, külföldnek számít-e Magyarország, ha az Esterházy-gyűjteményről beszélünk.

A nemzetközi bemutatkozás, a kilépés a világ múzeumi porondjára ugyanakkor nem csak annak köszönhető, hogy a műtárgyak némelyike szenzáció. Szívós munka, kapcsolatépítés és felvilágosító hadjárat előzte meg, amelyet az tett lehetővé, hogy a dinasztia műgyűjteményét (is) magában foglaló alapítvány – amelynek vezetésével az utolsó Esterházy herceg özvegye, Melinda (a budapesti Operaház egykoron híres prímabalerínája), az unokaöccsét, *Ottrubay* Istvánt bízta meg – sikeresen működik. Az alapítvány léte és tevékenysége persze szorosan összefügg a birtokot összefogó Esterházy Betriebe üzemelésével is. Ez a korlátolt felelősségű társaság 2001-ben alakult azzal a céllal, hogy az Esterházy család 1994 és 1996 között három alapítványba bevitt vagyonát kezelje. A vagyon elsősorban ingatlanokat, földterületet, erdőséget jelent, Burgenland területének nyolc százalékát. A 44 084 hektárnyi terület több mint a fele erdő, a mezőgazdasági művelt terület 5 500 hektár, a többi a Fertő-tó vízfelülete a nádasokkal.

A birodalom a tulajdonos, *Esterházy Pál* herceg 1989 évben bekövetkezett halála után feleségére, a budapesti születésű Melindára szállt, ő pedig annak egyben tartása, működtetése mellett döntött. E célt szolgálta 1994-től az alapítványok, majd 2001-ben a gazdasági társulás létrehozatala. *Esterházy Melinda*, akit Burgenlandban a tartomány jótevőjeként tisztelnek, ma már a 88. életévét tapossa. Nem csoda tehát, hogy az ügyek intézését fiatalabb, dinamikus szakemberre kívánta bízni. Választása *Ottrubay Istvánra* (Stefanra) esett, akinek munkáját igazolják a birodalom gazdasági eredményei, pedig a széles családon belül időről időre bírálják, s kétlik jogosultságát.

Az alapítványok

Az 1994-ben, elsőként létesített Esterházy Magánalapítvány központja a Fraknoi vár, s hozzá tartozik a környező vidék, valamint a Fertő-tó déli része, összesen 19 ezer hektárnyi terület. Az 1300-ban épített Burg Forchtenberg (Fraknó) 1622 óta az Esterházyak tulajdona. Ez az alapítvány hivatott a kultúra támogatására, feladata a várban rendszeres kiállítások megrendezése. A közeli Szentmargitbányán (St. Margarethen) évről évre nyári operafesztivált tartanak. Az 1996 óta létező Eisenstadt Családi Magánalapítvány haszonélvezője Pál legközelebbi leszármazottja, unokaöccse, sorrendben a 13. *Esterházy Antal* herceg (Anton Esterházy von Galantha, vagy ahogy emlegetik Trondy) és fia: Pál Antal. A Fertő-tó nyugati partját és a Lajta-hegység területén lévő összesen

Ottrubay István a párizsi kiállításon az ezüstbútorral

Foto: Esterházy /Martin Stickler

15 ezer hektárt kezel, s idetartozik a kismartoni kastély is. A legkisebb, az 1995-ben létrehozott Léka Alapítvány a városka (Lockenhaus) körüli 6 ezer hektáros erdőséget öleli fel, beleértve a kastélyt is. Ennek kedvezményezettje Esterházy Pál Bécsben élő fivére. A három alapítvány külön egység, ami az erdő- és tógazdasági, a bortermesztési, a földművelési hasznosítást s az ezekből származó bevételeket illeti, a vagyon azonban egységes marad. Mindezeket a gazdálkodás korszerűsítésére és összhangjának megteremtésére létrehozott Esterházy Betriebe GMBH fogja át, amelyet szinte folyamatosan korszerűsítene. Az internetes honlapon áttekinthető az alapítványok működése, az érdekeltségek elhelyezkedése, s nem hiányoznak a gazdálkodás hírei sem (Mennyiért mérrik, szállítják a tűzifát? Mi kapható a vinotékában, a bortárban?). Bővül a tevékenység, változatos az ingatlanok hasznosítása, lépést tart a korrallal. Szerződések kötik például mobil telefoncégekhez, amelyek területet vesznek bérbe hálózatuk kiépítéséhez. A gazdálkodás sikeres, s bár a hivatalos adatok nagyságrenddel kisebb számot jeleznek, a mindent tudók évi 30 millió eurós nyereséget rebesgetnek.

Hogyan is ne gondolnának a határon túli terjeszkedésre? Ottrubay tudja, milyen fontos a helyismeret, ezért a magyarországi régiót jól ismerő szakemberek segítségével dolgozzák ki a legmegfelelőbb fejlesztési projekteket. Van tapasztalatuk meglévő ingatlanok átalakításában, Burgenlandban a mező- és erdőgazdasági tevékenységen túl szabadidő központot, de irodaépületeket is működtetnek. Szakembereik jártasak a vagyonkezelésben. Ilyesmire a határon túl is lenne lehetőség és szükség – vélik Kismartonban.

Kapkodásnak nyoma sincs – Ottrubay kivárja a megfelelő időpontot, és a jelek szerint igen nagy hangsúlyt fektet a jó csapat kialakítására. Művészeti vezető és ismert kurátorok segítik a munkát, akiknek tanácsait megfogadják. Most abban is reménykednek, hogy egy további, igen fontos – bár nem elsősorban az ő ügyességükön múló – újabb siker sem késlekedik soká.

A 2001-ben alapított Esterházy Gazdaság GMBH hivatalosan közzétett adatai:

22 349 hektár erdő ;
5588 hektár mezőgazdaságilag művelt terület
16 147 hektár természetvédelmi terület a Fertő tó vidékén
170 alkalmazott
19 millió eurós forgalom (2006)

A vagyon becsült értéke:

Erdő: 215 millió euró
Mezőgazdasági terület: 165 millió euró
Ingatlanok: 50 millió euró
Műemlékek, gyűjtemények: 40 millió euró

Visszakerül a könyvtár a helyére?

Az Esterházy könyvtár, az osztrák-magyar történelem és kultúrtörténet e fontos részének visszaszerzéséről van szó. Arról a gyűjteményről, amelyet a második világháború után a Vörös Hadsereg hadizsákmányként vitt el Kismartonból. A hercegi könyvtárat gróf *Esterházy Miklós* nádor alapozta meg a XVII. században a lakompaki kastélyban létrehozott nyomtatványgyűjteményével. I. Pál Fraknó várában később szintén létesített könyvtárat, amelynek állománya 1696-os végrendelete alapján a kismartoni Ferencesrendi kolostorba került. A legnagyobb bővítés *II. Miklós* herceg nevéhez fűződik. A könyvek, többszöri költöztetés után 1862-ben kerültek végleg (Bécsből) Kismartonba, a Haydn-közben lévő kancelláriaépület termeibe. A Monarchia bukása után, 1921-ben magyar és osztrák részre osztották a könyvtárat. A kismartoni Esterházy-kastélyban elhelyezett gyűjtemény ekkor egészült ki a ferenceseknek korábban átadott, Bibliotheca

Esterházyana névre keresztelt könyvállománnyal, benne a legrégebbi értékes darabokkal.

1945-ben a könyvek nagy részét a szovjet katonák magukkal vitték. Néhány száz darabot ezek közül – több kulturális értékkel együtt – az ötvenes évek közepe táján a moszkvai vezetés az NDK-nak adott. A hatvanas években azután Erich *Honecker* a magyar látogatóit ebből az állományból ajándékozta meg. Mára azonban ezek is visszakerültek Kismartonba. Az átmenetileg Keszthelyen, a Helikon Könyvtárban elhelyezett 334 darabos gyűjteményt 2003-ban a magyar kultuszminiszter ünnepélyesen adta vissza Esterházy Melinda hercegnének, Esterházy Pál özvegyének.

Az Oroszországba hurcolt értékes könyvek visszaadásáról 1998-ban kezdődtek meg a tárgyalások, s eredményes befejezésük aligha tekinthető vágyálomnak. Az orosz-osztrák kapcsolatok igen jól fejlődnek, ennek nem csak gazdasági jelei vannak. Bár államközi témáról van szó, az Esterházy Alapítvány nemzetközi hírnevének erősödése befolyásolhatja a tárgyalásokat. A Kismartonban és Fraknón megkezdett kulturális értékmegőrzést ugyanakkor jól segíti a gazdasági siker, amelynek révén egyre inkább szárnyal a fantázia. Fraknó az Ősgaléria megnyitása óta egyre több színes programmal várja a látogatókat, s most, a határok végleges eltűnése után még több magyar és szlovák látogatóra számítanak. Nemcsak a kincsek megtekintése, hanem a gyermekprogramok, izgalmas, ám játékos szakmai rendezvények is beépülnek lassan a környező térség lakosságának tudatába.

Szászi Júlia

Mária Dorottya, József nádor felesége

Szívében-lelkében magyar

Mária Dorottya württembergi hercegnő, *József nádor* harmadik felesége, a magyarok egyik legnagyobb jötevője 211 éve született. Tevékenysége kevésbé ismert, pedig korának jelentős személyisége volt, akit talán a Habsburg családnak tagjain kívül mindenki elismert. Tisztelői közé tartozott a „legnagyobb magyar”, *Széchenyi István* gróf is. Méltán, hiszen személyében nem csupán a tágabb értelemben vett Habsburg-dinasztia első olyan hölgytagját tisztelhetjük, aki megtanult magyarul, hanem – többek között – a budai evangélikus egyház és több jótékonyági egyesület alapítóját is.

Édesapja, az evangélikus vallású *Louis von Württemberg* herceg nyughatatlan természetéhez közelebb álltak a háborúk, mint a kényelmes családi élet. Ennek köszönhetően a család igen gyakran vál-

toztatta lakhelyét. *Louis* igen nagy lábon élt, szórta a pénzt, anyagi lehetőségeit messze túllépő életvitelt folytatott. Élete végéig nyakig úszott az adósságokban, amivel állandó fejfájást okozott rokonainak. Újabb adósságait megakadályozandó, a család még a levelezését is ellenőrizte. Testvérei áldozatkészéget mi sem mutatja jobban, minthogy *Louist* többször is kisegítették anyagi nehézségeiből: kastélyokat, birtokokat ajándékoztak neki. Amikor Varsóban egy évre az adósok börtönébe zárták, akkor is a segítségére siettek.

Anyja, *Henriette von Nassau-Weilburg* hercegnő a férjének tökéletes ellentéte volt: életében a család és a jótékonykodás fontos szerepet játszottak. Emlékezete a mai napig élénken él. *Kirchheimben* árvaházat, menházat, selyemhernyó tenyészetet, lányiskolát, önkéntes tűzoltóságot alapított, és azt a *Henriette Intézetet* is ő hozta létre, amely ma öregek otthona-

ként működik. Mária Dorottya e két, igen különböző jellemű ember első gyermekeként 1797. november 1-jén született meg a – ma Lengyelországhoz tartozó – sziléziai Carlsruheban (ma: Pokój).

Földre szállt angyal

A másodszor is megözvegyült József nádor 1819. augusztus 22-én Kirchheim unter Teck-ben tartotta esküvőjét Mária Dorottyával. A nádor egész életében rajongással imádta feleségét. Kivételes házasság volt az övék, lelki harmónia, szeretet, kölcsönös tisztelet jellemezte. Mária Dorottya a nádor korábbi házasságából származó gyermekeket a sajátjaként szerette és nevelte.

A házaspárnak öt közös gyermeke született.

Budán igazi otthon teremtett, ahonnan száműzte a rideg spanyol etikettet. Lényével kedvesség, szeretet, természetesség és barátságosság költözött a budai várpalotába. Mindenki előtt nyitva állt az ajtaja, legyen az beteg vagy szegény. Bajba jutottak ezreit támogatta folyamatosan pénzzel, élelemmel. Gyakran maga varrta a ruhákat a nála kopogtató nincsteléneknek. Mindenkihez volt egy jó szava, pusztá jelenléte vigaszt, megértést sugárzott.

1838-ban, a nagy pesti árvíz idején is fáradhatatlan volt. Látogatta a betegeket, lelket öntött beléjük. Napi 3500 kenyeret és levest osztatott szét.

Férjével közösen számos intézményt alapított, így például az óvónőképző intézetet, ipariskolát, Budán a Vakok Intézetét. Az akkor már működő jótékonyági egyesületek munkáját támogatta és újakat is életre hívott az árvák, a betegek megsegítésére. A mai Semmelweis Egyetem I. sz. Gyermekklinikájának elődjét, „Szegény-gyermekórház Pesten” elnevezésű gyermekmentő intézet is az ő pártfogásával létesült.

A mélyen vallásos, evangélikus hitű nádorné volt alapítója a Budavári Evangélikus Gyülekezetnek is, melynek első templomát az ő támogatásával, a ma Dísz térként ismert területen építették föl. Aktívan részt vett az evangélikus egyház közösségi életében, bibliaórákat szervezett, s támogatást nyújtott német lutheránus könyvek magyar nyelvű megjelentetéséhez. Egy angol nyelvű – skót

misszionáriusok részvételével működő, zömében a Lánchíd építésén dolgozó skót munkások alkotta – evangélikus gyülekezet létrehozása is a nevéhez fűződik.

Intelligens, művelt, olvasott nő volt. Több nyelvet beszélt. Megtanult például ógörögül is, hogy az Újtestamentumot eredetiben tudja olvasni. Igen hamar elsajátította a magyart is.

József nádor merev, konzervatív hithű katolikus családja, Mária Dorottya tevékenységét a kezdetektől fogva ferde szemmel nézte. Ennek egyik oka a nádorné „eretnksége”, evangélikus vallása, a másik a magyarok iránt érzett és számtalan módon kimutatott szeretete volt. Tovább fokozta a Habs-

burgok ellenszenvét, amikor kiderült, hogy Mária Dorottya héberül tanul, hogy az Ótestamentum tanításaihoz is eredeti nyelven jusson hozzá. A katolikus Habsburgoknak ez már az utolsó csepp volt a pohárban, így nem csoda, hogy amikor a magyarokkal rendkívül rokonszenvező József nádor 1847-ben meghalt, a császári udvar utasítására a nádornénak azonnal el kellett hagynia „magyar hazáját” és gyermekeit. Bécsből azonban továbbra is tartotta a kapcsolatot szeretett egyházával és népével. Titokban több ízben is ellátogatott Budára. Gyermekeit később visszakapta, nevelésük azonban katolikus szellemben folyt tovább.

Mária Dorottya 1855 márciusában egyik lányához, a szüléshez készülő Erzsébethez érkezett Budára, hogy a legnehezebb órákban mellette legyen.

A nádorné, aki egész életében jó egészségnak örvendett, váratlanul megbetegedett és március 30-án reggel négy órakor – 57 éves korában – gutaütés következtében meghalt. Ezzel beteljesedett az a régi vágya, hogy Budán hunyja le örökre a szemét.

Halála ezrek szívét szomorította el, egyik búcsúztatója így köszönt el tőle:

„Minden magyar gyászol és sír ezen nemes Asszonyért, akinek emlékezete kitörölhetetlen... Egész életét nemes tettek jellemezték...”

Balázs Erzsébet

Irodalom:

K. Eberhard Oehler: Maria Dorothea von Württemberg, Ein Leben für Ungarn (Metzingen, 2003.)